

מהר"ל על התורה

עש"ק פ' יתרו, תשפ"ד

1. כפה עליהם הר כגיגית: כפייה על קבלת התורה

פרשת יתרו (שמות פרק י"ט) – (טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיט הַבְּקָר וַיְהִי קֹלֶת וַיִּבְרְקוּ וַיִּעָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקַל שֹׁפָר חֲזַק מְאֹד וַיַּחֲרֹד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה: (יז) וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְצַבּוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר:

בתחמתית ההר - לפי פשוטו זרגלי ההר. ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית:

גור אריה (שם, אות כ"ב)

שנתלש ההר וכו'. בפרק רבי עקיבא (שבת פח.). הקשו התוספות (ד"ה כפה) הרי כבר אמרו "נעשה ונשמע" (להלן כד, ז), ולמה הוצרך לזה... אבל העיקר הפירוש אשר נראה פשוט, כי כפה עליהם ההר כגיגית לומר 'אם לא תקבלו התורה, שם תהא קבורתכם' (שבת פח.). לומר כי התורה היא הכרחית לקבלה, ואם לא יקבלו התורה - שמה תהא קבורתם. וידוע, כי דברים המוכרחים להיות הם חשובים במעלה יותר, שאי אפשר מבלעדם, ואין קיום לנמצא בזולתם...

גור אריה ויקרא פרק כג פסוק כב

שכל אשר האדם מצווה יותר - זהו יותר מעלה, כמו שאמרו חכמים (קדושין לא.). גדול המצווה ועושה ממני שאינו מצווה ועושה. והטעם, כי המצווה ממלא רצון השם יתברך. למה הדבר דומה, שני בני אדם, האחד בונה למלך בית, והשני נטע לו גינה. אינו ספק, אותו שבונה לו בית, מפני שבנה לו דבר שצריך ומחוייב להיות לו, יותר קרוב לו, ויותר עושה לו רצון מן אותו שנטע לו גינה, שאין צריך לו רק לטיול.

ואם לא היה עושה זה, היו אומרים כי התורה אין הכרחית לעולם, רק ברצון קבלו עליהם, ואם לא קבלו - לא היו צריכין... ולכך הביא שם (שבת פח.). על המאמר זה "ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי" (בראשית א, לא), ה"א יתרה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו. וזה המאמר בא לפרש למה כפה עליהם הר כגיגית, לומר כי נתינת התורה היא מוכרחת...

ספר תפארת ישראל פרק לב

... מעשה בראשית תלויים בקבלת התורה. שכשם שברא השי"ת כל מעשה בראשית, ונתן לכל אחד טבעו אשר יהיה נוהג עליו. כך ראוי שיהיה לאדם השכלי הנהגה שכלית. ודבר זה הוא תורת האדם, אשר התורה היא הנהגתו השכלית... ולפיכך היה נתינת התורה על ידי הכרח.

ובמדרש מצאתי כיון שבא הקדוש ברוך הוא ליתן התורה לישראל, כפה עליהם הר כגיגית, עד שהיו אנוסים לקבל בריתו של הקדוש ברוך הוא, וכתוב אצל אונס (ר' דברים כב, כט) "ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו", ובזה שהיה הקדוש ברוך הוא מאנס אותם, נשארו להקב"ה עד שלא יוכל לשלח אותם לעולם... ולא שבא לומר כי יהיה כאן דין המאנס את הנערה שלא יוכל לשלחה כל ימיו... אבל הפירוש כך, התורה נתנה למאנס [עונש] "לא יוכל לשלחה כל ימיו", ולא נתן לו עונש אחר, מפני זה כי הגון וראוי לו מצד מעשיו, כי כל מעשה הכרחי הוא פועל יותר, ולא כן הפועל שנעשה ברצון המקבל, שזה אינו פועל כל כך. ומי שמאנס את האשה בהכרח, עשה כאן חבור מוכרחי, וכיון שעשה חבור מוכרח - אין כאן גירושין... וכך נאמר עשה הקדוש ברוך הוא חבור מוכרחי, שהרי היה מכריח אותם, וכל דבר שהוא מוכרח לא יסולק... ובשביל שלקח הקדוש ברוך הוא ישראל לעולם בברית אשר לא תופר, מן הדין שהיה כאן חבור מוכרח לפי ענין החבור, לא רצוני שהוא יסולק ויוסר...

ספר תפארת ישראל פרק טז

ואם יאמר, כי אף בלא נתינת תורה מן השמים, הרי האדם תחת רשות העלה מצד שהאדם מכיר את האלהים בשכלו, ומקבל אלהותו. לא נקרא דבר זה שהוא תחת רשות השי"ת כאשר האדם מקבל מעצמו, אם לא שגזר עליו העלה. וזהו עיקר הפירוש מה שאמרו ז"ל (שבת פח א) שכפה עליהם השם יתברך הר כגיגית כו'... אבל

מהר"ל על התורה

עש"ק פ' יתרו, תשפ"ד

אין ראוי שיהיה קבלת התורה מעצמו של אדם, שבזה לא היה לגמרי תחת רשות העלה. והאדם הזה ראוי מצד שכלו שיהיה תחת רשות העלה... וא"א שיהיה זה רק בגזרה ובהכרח... כי על ידי זה האדם הוא מסודר תחת העלה, ועל דבר זה סובב כל נתינת התורה, וכמו שיתבאר.

דרוש על התורה (הקדמה – ענין א', מהד' הרטמן, עמ' ט')

כי במה שאמרו מרצונם "נעשה ונשמע" בזה לא היו עבדים לו, כאשר בחינה זאת אפשרית ומצויה גם בזולת מהעבדים. אמנם במה שכפה עליהם ההר המה עבדים מוכרחים קנויים ומיוחסים אליו...

דרוש על התורה (שם, עמ' י"ב)

ומכל מקום אחרי הכרח קבלת גזירת המלך, מה טוב ומה נעים ומעולה ביותר כאשר העבד מקבל גזירה הכרחית ההיא מרצונו הטוב גם כן, ועושה מאהבה... ולכך שלח אליהם השי"ת (שמות יט:ה) "ועתה אם שמוע תשמעו", שיקבלו התורה מעצמם גם כן.

הערת הר"ר יהושע הרטמן שליט"א (גור אריה שם, הע' 280)

ולמדים אנו מדבריו שלשה היבטים שונים לכפיה זו: (א) להורות מעלת התורה. (ב) שהמסובב מכפיה זו יהיה ברית בין הקב"ה לישראל שאינה ניתנת להפרה. (ג) לזכות את ישראל שיהיו לפניו יתברך כעבדים המוכרחים ומצווים, ולא שעושים כלא עבדים.

2. שילוח יתרו קודם מתן תורה: הפקעתו מקבלת התורה

פרשת בשלח (שמות יח:כז) – וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֲרָצוֹ:

פרשת יתרו (יט:א) – בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לַצֵּאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי:

דרוש על התורה (הקדמה – ענין א', מהד' הרטמן, עמ' ב-יג)

יש לשאול, למה נסמכה פרשה זאת אל "וישלח משה את חותנו" שקדם לה. ואף למ"ד (זבחים קטז). יתרו קודם מתן תורה בא, שלוחו אל ארצו לא היה עד אחר מתן תורה עש שנה שניה... וכל שכן לדבר האומר יתרו אחר מ"ת בא...

ונראה לומר כי פרשה זאת, היא פרשת מתן תורה, נסמכה אל "וישלח משה את חותנו וגו'", להורות לנו כי לישראל בפרט ובעצם נתייחסה נתינת התורה בהחלט, ולא לזולתן מהעמים. וכאשר יובן מאמרו (שמות כ:ב) "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", תלה הדבר בהוציאו אותם ממצרים, ולא אמר "אשר בראתי את כל".... אלא שר"ל, אחר שהוצאתי אתכם ממצרים מבית עבדים היא היא סבה מכרחת אתכם לעבדים לי, ושמוכרחים אתם לקבל גזירתי ותורתי בעל כרחכם....

נתבאר לך גם כן כי יתרו לא היה שייך בבחינה זאת, שלא הוציאו ממצרים, ולא תהיה לו קבלת התורה כי אם מרצון עצמו, מה שאין דעתו ית' נוחה בו, כנזכר...

דרוש על התורה (שם, עמ' ט"ו)

ובמדרש נראה שבאו ליישב דבר זה באופן אחר. אמרו שם, אמר שלמה (משלי יד:י) "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר". אמר הקב"ה, בני היו משועבדים בטיט ולבנים ויתרו היה יושב בביתו בבטח ובהשקט... לפיכך "וישלח משה את חותנו", ואח"כ "בחודש השלישי וגו'", עד כאן... כשם שהוא בלבד היה מצטער עליו, ככה אין ראוי זר להתערב עמו בשמחתו שתשיגנו בהשיגו דבר השתדלותו... כי היסורין הם הכנה עצמית לקבלת התורה ביותר... ובפרק קמא דברכות (ה), ג' מתנות טובות כו' וכולם לא נתנו להם אלא ע"י יסורין... לפי שהם מתנות קדושות נבדלות הגשמית... לכן אין ראוי לקבלן כם אם ע"י יסורין הממטעין הגוף והגשמית, עד כי ראוי אז אל מתנות אלו הקדושות הבלתי גשמיות....